

UDC 930.2(477+56):929:32Ahmed pasha

AHMED PASHA – THE GRAND VIZIER OF THE OTTOMAN EMPIRE, NAZIR OF IBRAIL AND THE PATRON OF THE ZAPOROZHIAN COSSACKS (POTKALI KAZAKLARI)

Olena Bachynska

DSc (History), Professor

Odesa Ilya Mechnikov National University

2, Dvoryanska Str., Odessa, 65082, Ukraine

Olena_an@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-0496-5742

The article is devoted to the figure of Ahmed Pasha – one of the little known in the Ukrainian literature leaders of the Ottoman Empire, who played an important role in the history of the Ukrainian Danubian Cossacks. Ahmed Pasha came from the janissary leadership and knew military affairs very well. During one of the periods of his activity from 1801 to 1811, being the commandant (nazir) of the fortress of Ibrail, Ahmed Pasha paid considerable attention to the Zaporozhian Cossacks (Potkali Kazaklari), who lived in Dobrogea after the destruction of the Zaporozhian Sich in 1775. Based on Ukrainian and Ottoman Turkish documentary materials, it was revealed that Ahmed Pasha was the one who was appointed to take care of military service and the lives of the Cossacks. As a result, the Cossacks were able to create their own organization – Sich in the village of Katyrlez, to get the necessary official attributes of their institution – the seal, flags and other symbols, and to actively develop the Danube Delta. Ahmed Pasha organized the service of the Danubians in Wallachia, in the fight against the feudal lords (Ayans), who opposed the reforms of Sultan Selim III. He sided with the Danubian Cossacks during their conflict with a group of Russian Nekrasov Cossacks (Aĝnat Kazaklari), who also lived in the Danube Delta.

During the Russian-Turkish War of 1806–1812, the command center of the Danubian Cossacks, headed by the Kosh Ataman, was located in Ibrail. Together with Ahmed Pasha, the Cossacks defended this important strategic fortress. In 1811, Ahmed Pasha became the Grand Vizier of the Ottoman Empire, but according to the sources, continued to participate in the organization of service and life of the Cossacks.

Keywords: Ahmed Pasha, Danubian Cossacks, Zaporozhian Cossacks, Russian-Turkish war of 1806–18012, Ibrail, Potkali Kazaklari

АХМЕД ПАША – ВЕЛИКИЙ ВІЗИР ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, НАЗИР БРАЇЛИ ТА “ОЧІЛЬНИК” ЗАДУНАЙСЬКИХ КОЗАКІВ (POTKALI KAZAKLARI)

О. А. Бачинська

Історія українського козацтва після ліквідації Запорозької Січі в 1775 р. пов'язана з Османською імперією та її місцевими керівниками в Добруджі. Відразу після 1775 р. в землях Османської імперії – Очаківській окрузі, Буджаці та Добруджі починають осідати колишні запорозькі козаки. Незважаючи на достатню кількість

праць з історії запорозького козацтва після 1775 р., *історіографія* запропонованої теми статті є досить обмеженою. Дослідження, присвячені перебуванню колишніх запорозьких козаків у межах Османської імперії з кінця XVIII ст., з'являються вже з другої половини XIX ст. завдяки українським дослідникам Ф. Кондратовичу та О. Рябініну-Скляревському. Однак найбільш активно друкуються наукові праці з історії Задунайської Січі в українській історіографії вже з 90-х років XX ст., зокрема це дослідження А. Бачинського, С. Каюк, О. Бачинської, В. Мільчева. Водночас інтерес до служби українських козаків в османських провінціях виявився й у турецьких науковців – публікуються статті А. Леві, А. Башера, М. Аудина. У період перебування козаків в Османській імперії вони знаходились під наглядом місцевих османських керівників, одним з яких майже десять років був Ахмед паша, назир фортеці Браїла. Саме він сприяв упорядкуванню козацького життя на території Османської імперії, але дослідження, присвячені його взаємодії та патронату над козаками, відсутні. Наявна *джерельна база* з архівних та опублікованих вітчизняних і османсько-турецьких документів дає змогу це зробити. Тому *мета* нашої публікації – дослідити роль і значення назира Браїли, майбутнього великого візира Ахмеда паші в історії задунайських козаків в Османській імперії. Авторка публікації вдячна історику О. Середі за допомогу в перекладі османсько-турецьких документів.

Запорожці в землях Османської імперії після 1775 р.

У перші роки перебування запорожців в Османській імперії виразником їхніх інтересів міг бути очаківський паша, владі якого вони підпорядковувались, а згодом сілістринський паша. Саме через цих керівників йшло листування про перебування та долю запорожців. Козаки були налаштовані відновити свою організаційну структуру – Січ вже на нових територіях. Боротьба за її створення тривала ще близько десяти років. У цей період колишні запорожці дістали в російських джерелах назву “турецькі” або “задунайські”, а в Османській імперії їх називали “Potkali Kazakları”. Невизначеність статусу в Османській імперії, спроби Росії повернути козаків або вимоги переселити їх подалі від російсько-османського кордону призвели до виходу запорожців у сусідні держави – Австрійську імперію, Молдавське князівство і навіть назад до Росії. Міграції козаків із турецьких володінь зумовили серйозні зміни у ставленні султанського уряду до задунайських запорожців, оскільки створили реальну можливість виходу козаків з османських володінь, що в умовах підготовки нової війни з Росією для Османської імперії було вкрай небажане. У зв'язку з цим запорожцям дозволялося створити власну військово-адміністративну організацію – Січ, яка мала певну автономію в с. Катирлезі в гирлі Дунаю вже з середини 80-х років XVIII ст. (тепер с. Сфінту Георге (Sfintu Gheorghe) в повіті Тульча, Румунія). Відтепер козаки мали підпорядковуватися сілістринському паші, але через його віддаленість від козацького центру вони підпорядковувались керівникам найближчих фортець – Тульчі, Суліни або Бабадага.

Отримання місця під організацію власного центру сприяло збільшенню кількості козацького населення поблизу кордону з Росією, і вона продовжила вживати заходів, щоб повернути козаків, які були апробовані в попередні роки, – “приватні запрошення”, “амністії” тощо. Однак не всі козаки схвально сприймали пропозиції про рееміграцію: навесні 1794 р. через намір перевести “весь Кіш” до Росії ледь не втратив життя кошовий отаман.

Активна розбудова Січі задунайцями і пов'язаний з нею перерозподіл земель у дунайському гирлі (плавні, рибні лови тощо) як засіб існування призвели до значного конфлікту з некрасівцями (Ağnat Kazakları), з якими вони нещодавно разом брали участь у російсько-турецькій війні 1787–1791 рр. на боці Порти. Некрасівці були донськими козаками-старообрядцями, які після поразки повстання Кіндрата

Булавина 1707–1708 рр. на чолі з отаманом Гнатом Некрасовим пішли на Кубань, а з другої половини XVIII ст. з офіційного дозволу султана почали переселятися на Дністер і пониззя Дунаю. Кошовий отаман запорожців Яким Гардовий звернувся з повідомленням про можливий збройний конфлікт до трьох місцевих османських керівників: тутьчинського – Абріяма паші, сулинського – Назира паші, бабадазького – Гіби паші. Вони вирішили не втручатись у конфлікт між козаками, відповівши: «Ода гяур-ода гяур (“і ті невірні, і ті невірні”)... коли маєте силу – бийтеся собі» [Кондратович 1998, 41–42]. Доки турецький уряд не звертав уваги на відносини між задунайцями і некрасівцями, стосунки між ними дійшли до кривавих розправ. Конфлікт набував значного розмаху, й адміністрація змушена була втрутитися і розвести ці групи козаків по різних місцях поселення.

Ахмед паша – назир Браїли

З кінця XVIII ст. і до 1809 р. важливим центром для запорожців стала фортеця Браїла, а їхнім представником перед османським керівництвом став назир фортеці – Ахмед паша. Ахмед паша за походженням належав до етнічної групи лазів, які проживали недалеко від Трапезунда (тепер м. Трабзон), у зв'язку з чим він дістав ім'я Лаз Азіз Ахмед паша (Laz Aziz Ahmed Paşa). Свою кар'єру він розпочав з яничарського корпусу і дослужився до посади капиджі-баші (Kapıcıbaşı) [Danişmend 1971, 71]. Ця посада мала досить значні привілеї. Це керівник внутрішньої охорони султанського палацу, приближена до султана особа, якій доручали виконання особливих державних і особистих доручень. Прикладом цього може бути активна роль капиджі-баші під час церемоній зустрічі та прийомів російського посла у Стамбулі (Константинополі) в листопаді 1793 р. [Кутузов 1950, т. 1, 249, 651, 654, 656, 658–662]. Цим новим послом став відомий російський воєначальник і дипломат генерал М. Кутузов. У Стамбулі відбулося знайомство капиджі-баші та генерала, про що згадував М. Кутузов, під час привітання Ахмеда паші з призначенням на посаду великого візира Османської імперії у квітні 1811 р. [Кутузов 1952, т. 3, 336, дод. до док. 418].

Найімовірніше, з 1794–1795 рр. Ахмед паша став назиром (комендантом) фортеці Браїла на Дунаї. Браїла являла собою один із найбільших портів на Дунаї між Мачином і Галацом, між Волощиною та Молдавією. Її стратегічне значення посилювалось після російсько-турецької війни 1768–1774 рр., вже тоді про місто російський генерал П. Рум'янцев писав: “Одне лише є таке місто на Дунаї, яким володіє супротивник, де міг приховано перед нами виводити свої війська на цей берег та перешкоджати всім нашим походам як у Волощину, так і на лівому березі Дунаю” [Румянцев 1953, т. 2, 223, док. 114]. Під час російсько-турецької війни 1787–1791 рр. фортеця була оснащена новими укріпленнями і являла собою п'ятикутник, вершинами якого були потужні бастіони. Три бастіони виходили до річки, інші два, як і сама фортеця, були захищені значними ретраншементами. Фортеця мала потужну залогу. Незважаючи на таку потужність, вона зазнала серйозних пошкоджень під час штурму 1791 р., загинув і керівник залогі Хусейн паша [Петров 1880, 202; Суворов 1951, т. 2, 452, док. 528; 542, док. 634]. Отже, ставши назиром Браїли, Ахмед паша мав відбудувати фортецю і налагодити військову інфраструктуру [Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi – далі BOA. AE.SSLM.III. Dosya № 379. Gömlek № 21700 [1209. Z. 29 / 16 липня 1795]]. Як наприкінці XVIII ст., так і на початку XIX ст. до функцій Ахмеда паші входила також комунікація з керівниками Молдавії та Волощини, які забезпечували зерном та іншими необхідними товарами Стамбул та османську армію. Про все це свідчать османсько-турецькі документи [BOA. AE.SSLM.III. Dosya № 187. Gömlek № 11263 [1211. Z. 29 / 24 червня 1797]; C. AS. Dosya № 307. Gömlek № 32 1447 [1214. S. 13 / 16 липня 1799]; Dosya № 33. Gömlek № 1525 [1214. Ra. 07 / 8 серпня 1799]; C. BLD. Dosya № 87. Gömlek № 4313 [1218.

М. 19 / 10 травня 1803]; С. BLD. Dosya № 114. Gömlek № 5668 [1218. Ra. 09 / 28 юня 1803]; НАТ. Dosya № 71. Gömlek № 2999 [1219. В. 20 / 24 октября 1804]]. Корисна діяльність Ахмеда паші була відповідно оцінена – його було нагородженням [ВОА. С. ДН. Dosya № 307. Gömlek № 15345 [1211. N. 11 / 9 березня 1797]].

Припускаємо, що однією з причин призначення Ахмеда паші на посаду назира Браїли стала боротьба з аянами, які не підтримували реформ султана Селіма III в галузі управління, економіки, військової справи, армії (рух за Нізам-і Джедід (нову систему)). Така кризова ситуація, що тривала протягом 90-х років XVIII ст. – початку XIX ст., послабляла авторитет центральної влади, зумовлювала потребу захисту провінційних територій, Молдавії та Волощини, адже в разі загрози цим територіям міг перерватися зв'язок з важливими транспортними вузлами і постачанням зерна. Серед противників реформ у Румелії та Добруджі були Осман Пазвандоглу, Алемдар Мустафа, Сулейман Йиликоглу, Ісмаїл Терсенікліоглу, Ібрагім Пеглеван, Ібрагім Манаф та ін. [Базуліна 2011, 36–42; Каяпнар А., Каяпнар Л. 2019, 25–286; Erol S. 2020, 23–53]. Стосунки між ними та османською владою були складними, вони змінювались від протистояння до співробітництва, не завжди аяни моли порозумітися й між собою. Центрами аянів були Відін, Сілістра, Руцук та інші, що територіально близькі до Браїли. Саме тому одним із важливих складників у діяльності Ахмеда паші стала охорона території Молдавії та Волощини від різного роду негараздів, контроль і охорона прилеглих до фортеці земель тощо [ВОА. С. НР. Dosya №104. Gömlek № 5167 [1212. S. 23 / 16 серпня 1797]]. Документи демонструють, що боротьба Ахмеда паші з повсталими аянами здійснювалась урядовими військами, до яких залучали задунайських запорожців.

Ахмед паша – “очільник” задунайських козаків (Potkalt kazakları)

Найімовірніше, Ахмед паша досить позитивно ставився до задунайських козаків, колишніх запорожців, бо сам як військова людина, тим більше яка вийшла з яничарів, розумів їхній бойовий характер і вишкіл. Задунайські запорожці боролися у складі турецьких урядових частин із зазначеними вище феодалами понад вісім років. Своєю чергою некрасівські козаки підтримували як владу, так і її супротивників, наприклад Ібрагіма Пеглевана. Вже в 1797 р. російський агент (драгоман) у Галаці Павло Ренський повідомив генерального консула в Яссах Івана Северіна про те, що “турецьких запорозьких військ кошовий” приїжджав до нього і під час цієї таємної зустрічі розповів, що задунайських козаків вже є близько 20 тисяч і внаслідок розпочатих воєнних дій проти заколотників Пазвандоглу був відправлений один зі старшин збирати ще козаків вниз по Дунаю [АЗП РІ, ф. 69, оп. 1, спр. 245, арк. 72–73 зв., 129]. 29 грудня 1797 р. козаки оволоділи фортецею Руцук (м. Русе в Болгарії), що була зайнята Пазвандоглу, але вже в січні 1798 р. керівникові його військ Серакліоглу вдалося захопити кошового отамана задунайців [Бачинський 1994, 33]. Задунайці і надалі воювали проти Пазвандоглу під Відіном. Відомо, що тут, під Відіном, воював Василь Майстренко. Він походив із козаків Золотоніського повіту Полтавщини і був завезений дядьком у Кодак, де проживав вісім років, потім із чумаками перейшов до Ясс, де разом із запорожцями з Вилкового сім років працював на рибних заводах, а потім з кошовим Гаркушею вирушив до Відіна для боротьби з турецькими феодалами, а звідти перейшов з козаками в Браїлу. Також під Відіном воювали Федір Часновський і Герасим Шатковський [Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), ф. 1, оп. 214, спр. 15 за 1817 р.; оп. 218, спр. 3 за 1810 р.]. З початку 1798 р. задунайських козаків і некрасівців продовжують мобілізувати на військову службу, зокрема в одному з османсько-турецьких документів йдеться про “прийняття на військову службу некрасівських і поткальських козаків, яких за потребу на місцях використовувати у службі захисту, надаючи їм виділене і призначене забезпечення, не завдаючи їм труднощів” [ВОА. С. АС. Dosya № 900.

Gömlük № 38783 [1212. С. 25 / 15 січня 1798]], а влітку цього самого року очолювати боротьбу з Пазвандоглу призначено капудана пашу (командувача флоту), досвідченого військового Кючюка Хусейна, у його розпорядженні мали перебувати керівники ключових османських фортець у Румелії та Добруджі, зокрема й Ахмед паша.

З 1800 р. Ахмед паша активно залучає до співпраці задунайських козаків, зокрема й для боротьби з повсталими аянами [Başer 2015, 548]. В одному з османсько-турецьких документів йдеться про необхідність мобілізації задунайських козаків (Potkâlî kazakları), “які проживають у казі Хиршова і Сілістрі, і призначення їхнього командувача у зв’язку з діями повстанців” [BOA. HAT. Dosya № 74. Gömlük № 3095A [1215. Ra. 01 / 23 липня 1800]; С. MTZ. Dosya № 19 Gömlük № 922 [1215. R. 29 / 18 вересня 1800]]. У 1801 р. він офіційно був призначений очільником над задунайськими козаками і все листування щодо їхнього перебування в Добруджі йшло через нього. Про це свідчать документи за травень і серпень 1801 р. Зокрема, у документі від 5 серпня 1801 р. йдеться про “призначення назира Браїли – Ахмеда аги – виконувача обов’язків очільника над задунайськими козаками (Potkâlî Kazakları), у приписах якому є протидія повстанським заворушенням у Волощині. У справі цих козаків ніхто інший, окрім зазначеного (назира), жодним чином нехай не втручається, оскільки вони були звільнені від інших обов’язків” [BOA. AE.SSLM.III. Dosya № 2. Gömlük 1212 [1215. Z. 29 / 12 мая 1801]; С. ML. Dosya № 351. Gömlük № 14405 [1216. Ra. 25 / 5 серпня 1801]]. Оплачувалися служба та забезпечення козакам коштами воєводи Волощини [BOA. AE.SSLM.III. Dosya № 21 Gömlük № 1239 [1215. Z. 29 / 12 травня 1801]].

У 1801 р. російські дипломати фіксували, що 700 задунайців із загонів браїльського назира залишили частини і повернулись додому через несплату їм грошей, а “Пазвандоглу із задоволенням сприймав вісті про втечі козаків, оскільки лише вони одні його військам здавались найстрашнішими”. Врешті гроші були надані, а «адріанопольський Хасан паша від імені уряду запевняв кошового навіть у тому, що “по завоюванню Криму, він буде відданий у володіння запорожцям”» [Бачинський 1994, 34]. Браїльський назир дуже активно використовував частини задунайців у боротьбі з Пазвандоглу і привернув до їхньої “старанності” увагу й інших турецьких намісників [Каюк 2008, 52–54]. Маємо документи за 1802 і 1803 рр., у яких чітко зазначено наявність 40 куренів задунайських козаків, що перебували на службі в Османській державі. За сприяння назира Браїли Ахмеда паші їм мали сплачувати 200 курушів і 3 000 бушелів пшениці на рік, а також визначалась необхідність влаштування та виплати з податків Волощини жалування двом тисячам козаків у два нарахування – у травні та листопаді [BOA. C.AS, Dosya № 505. Gömlük № 21087 [1216. Za. 21 / 25 марта 1802]; С. HR. Dosya № 21 Gömlük № 1001 [1218. S. 08 / 29 мая 1803]]. Наприклад, у березні 1803 р. кошовий отримав 131 куруш, писар – 26, два перекладачі – 47, осавул – 26, 40 гетьманів (вважаємо, що мова йде про курінних отаманів. – О. Б.) – 640, 22 веслярі – 242, 76 стрільців – 836, 2 перевізники – 32, 4 сотники – 44, 54 кінних козаки – 432, 629 піших – 3774 тощо. Всього 850 осіб отримали 13180 курушів [Aydın 2013, 496–497]. Зазначимо, що на цей період припадає поява нової печатки в задунайських козаків, зображення якої відоме на сьогодні [Бачинська 2009, 127, рис. 2.8]. Враховуючи те, що печатка надавалась урядом кошовому отаману і клопотався про це, найімовірніше, Ахмед паша, можна стверджувати, що він сприяв продовженню інституалізації козацької Січі в Катирлезі. За османсько-турецькими документами, саме в цей період їм надали місце поселення в пониззі Дунаю [Başer 2015, 548].

У 1803–1804 рр. козаки воювали й проти рущуцького аяна Терсенікліоглу, керівником військ якого називають Пеглевана. Внаслідок невдалих дій під Рущуком загони Пеглевана зламали опір турецьких регулярних військ; святкуючи перемогу,

вони виставили близько сотні голів своїх ворогів у місті. Про жорстокість некрасівських загонів та їхні відносини з Пеглеваном яскраво розповів Олександр Ланжерон: “Ці некрасівці найстрашніші та найзліші вороги Росії; нещасні ті солдати, які потрапляють до їхніх рук, вони їх страшно катують”; некрасівські козаки визнавались досить заможними, тому “вони склалися грошима, щоб допомогти Пеглевану, який сильно їх потребував, і виставили йому 250 козаків, озброєних і одягнених так само, як і наші козаки. Пеглеван вибрав собі з них гвардію, яка ніколи його не залишала та до якої він мав більше довіри, ніж до своїх турків” [Записки... 1907, кн. 2, июнь, 615]. Щодо запорожців, то вони, як писав російський розвідник, “були позабуті своїми і два дні після того уперто билися з нападниками. Здалися чиновникам Терсенікліоглу на договір” [Рябінін-Скляревський 1998, 298]. Одним із центрів напруги було м. Келераші (тепер у Румунії), у казі Тутракан (тепер м. Тутракан у Болгарії). За документами відомо, що сюди загонали козаків з Браїли вирушали для розв’язання суперечок між силами Терсенікліоглу, Йиликоглу Сулеймана аги [ВОА. НАТ. Dosya № 50. Gömlek № 2355A [1218. R. 13 / 1 серпня 1803]] та Ібрагіма Манафа [ВОА. С.МЛ. Dosya № 50 Gömlek № 2307 [1218. За. 10 / 21 лютого 1804]]. Один із таких загонів поблизу м. Келераші складався з понад 400 вояків: кошового отамана, писаря, одного башчауша (старшого офіцера), двох перекладачів, 4 полковників, 4 чаушів, 3 пушкарів і 400 козаків [ВОА. С.АС. Dosya № 409. Gömlek № 16908 [1218. R. 19 / 7/8 серпня 1803]]. У 1805 р. браїльський назир Ахмед паша разом із запорожцями захищав територію, які йому підлягали, від рушуцького аяна Терсенікліоглу та сілістринського – Імалоглу [Рябінін-Скляревський 1998, 298]. Протягом 1805 р. в Європі відбувались найзапекліші війни Наполеона і французький посол в Оттоманській Порті Горацій Себастьяні де ла Порта декілька разів відвідував Галац та Браїлу, де зустрічався з назиром Браїли та запорожцями, адже їхнє значення у зв’язку з європейськими подіями значно зростало [Рябінін-Скляревський 1998, 298].

Через такі воєнні операції Задунайські запорожці зазнавали втрат особового складу, і вони намагались поповнити його шляхом залучення нових сил із сусідніх українських, молдавських і російських територій. Поповнення могло активно відбуватися за наявності організаційного козацького центру – Січі, а також гарантій османської влади, що козаки будуть мати можливість вести звичний спосіб життя та служити за певні преференції та оплату. Саме тому назирові Браїли потрібно було вжити необхідних заходів для збирання запорожців з різних місць проживання та їхньої підтримки. Вже з 1804 р. з’являються повідомлення російських чиновників та розвідників про зростання чисельності козаків. Херсонський губернатор Олексій Окулов підкреслював, що з появою поблизу Дністра задунайських запорожців “почали збільшуватися втечі, особливо дворових людей” – утікачі, “обласкани” задунайцями, “залишаються на проживанні в Молдавії та інших турецького володіння місцях”, і “на цей час близько 15000 осіб” вони “поселяють в особливих місцях, недалеко від Коша. Ба більш, начебто кошовий їхній дав звістку в Молдавію і Буджак російським і з колишньої Польщі людям, які сюди зайшли, щоб переходили до них, обіцяючи різні вигоди”, він “хвалиться, що Кіш їхній час від часу збільшується на багато тисяч” [Російський державний військово-історичний архів (далі – РДВІА), ф. ВВА, оп. 1, спр. 348, арк. 7, 8, 9, 12 зв., 55–55 зв.]. За іншими відомостями, 1804 р. задунайські запорожці, які брали участь у боротьбі турецьких урядових військ із заколотниками Пазвандоглу, дістали дозвіл султанського двору селитися “по ордах татарських” в Аккерманському та Кілійському округах і по берегах нижнього Дунаю, “нижче Старої Кілії на острові в житлах некрасівських, звідки браїльський паша вигнав некрасівців і поселив запорожців” [РДВІА, ф. ВВА, оп. 1, спр. 348, арк. 2–2 зв., 55; ДАОО, ф. 1, оп. 214, спр. 15 за 1817 р., арк. 9, 12 зв.]. Зауважимо, що вибір місць для поселення задунайських козаків відбувся справді за сприяння Ахмеда паші. В османсько-турецьких документах зазначається, що, крім усього

іншого, було з’ясовано думку назира Браїли, що козаки становитимуть 3–4 тисячі видатних вояків і за необхідності будуть захищати місця поселення та Браїлу [Аудін 2013, 499]. За свідченням задунайця Миколи Діброви, “коли Пехлеван не давав їм (запорожцям. – О. Б.) спокою, усі запорожці перебрались із Сейменів у Вилкове та Катирлез, на землю, визначену їм від браїльського назира [Бачинська 2009, 108]. На цей час козаки отримували на 40 куренів 8 тисяч курушів на рік для всіх, декілька сотень кілограмів пшениці, вони могли займатися промислами в гирлі Дунаю; згодом оплату збільшили [Аудін 2013, 499]. За османсько-турецькими документами, на квітень 1805 р. на службі в османській армії перебувало близько 9 тисяч козаків [Ваґер 2015, 551]. Однак довго тут козаки не протрималися через продовження ворожих дій з боку некрасівців. Некрасівці у складі військ ізмаїльського паші Пеглевана вчинили напад на Катирлез і спалили житла запорожців, багатьох порубали. Внаслідок таких подій задунайці змушені були перебраться до Браїли під захист назира. Про це збереглося чимало свідчень як російських розвідників, так і самих задунайців [Бачинська 2009, 108]. Після цього саме в Браїлі, на нашу думку, напередодні нової російсько-турецької війни 1806–1812 рр. розміщувався їхній Кіш із кошовим отаманом. Про це опосередковано свідчать біографії козаків. Зокрема, протягом 1806 р. після блукань по Бессарабії або Добруджі задунайці Іван Рибалка та Василь Прозоренко у Браїлі були зараховані в Мінський курінь, Прасковій Целиков – до Кушинівського куреня, Онисим Губа – записаний у Полтавський курінь, Яків Пономорьов перейшов до Браїли і записався до запорожців, де служив кухарем у Дядьківському курені, Яків Бойченко та Іван Таран займалися рибальством у Вилковому, згодом записалися в браїльські запорожці, разом з товаришами записалися до запорожців у Браїлі Іван Чорноморець, Моїсей Жоночук і служили в турецькій чоті в матросах [Бачинська 2009, 110]. У травні 1806 р., за наказом Ахмеда паші задунайцям, які служили в Браїлі, було нараховано жалування [ВОА. С. AS. Dosya № 149. Gömlek № 6606 [1221. S. 21 / 9 травня 1806]].

Захист Браїли під час російсько-турецької війни 1806–1812 рр.

Напередодні російсько-турецької війни 1806–1812 рр. браїльська фортеця (колишній грецький монастир) була укріплена – обнесена двома валами та двома ровами. Фортецю та передмістя з обох боків оточував ретраншемент, який проходив по Дунаю. У шести місцях для захисту були зроблені виступи, подібні до бастионів. На початку 1806 р. до Браїли приходили султанські фірмани з наказами Ахмеду паші заготовляти значну кількість продовольства для армії [Лист К. Іпсиланті...], йшлося також про ремонт окремих бастионів і отримання додаткової артилерійської зброї [ВОА. НАТ. Dosya № 34. Gömlek № 1689A [1221. N. 13 / 23 листопада 1806]; С. AS. Dosya № 378. Gömlek № 15640 [1221. L. 17 / 27 грудня 1806]], обговорювалось питання озброєння для 800 задунайських козаків [Аудін 2013, 500].

У листопаді 1806 р. російські війська перейшли дністровський кордон, а офіційно імперія Османів оголосила війну Росії лише 18 (30) грудня. Мобілізовані частини турецьких запорожців перебували під загальним керівництвом браїльського назира Ахмеда паші і безпосереднім керівництвом кошового отамана Гната Коваля [Рябінін-Скляревський 1998, 298]. Разом з кошовим отаманом у Браїлі перебували старшина, зокрема писар Данило Білий, і духівництво. Вже в листопаді 1806 р. близько 2 тисяч запорожців були переведені з Ізмаїла до Браїли. За наказом браїльського назира стягувались до фортеці й інші задунайські частини, зокрема з Кілії, Вилкового, Галаца, Бальчика, Мачина [Бачинська 2006, 39–48]. Вони відзначались високою боєздатністю і, що особливо важливо, знанням зручних переходів через Дунай. За підрахунками Олександра Ланжерона, який командував корпусом на Дунаї, у фортеці Браїла нараховувалось до 3 тисяч задунайців, які могли “завдавати шкоди більш, ніж турки і татари”, він також наголошував на тому, що лише запорожці

знали зручні місця плавання по Дунаю [РДВІА, ф. 14209, оп. 165, зв. 24, спр. 56, ч. 2, арк. 7; Записки... 1907, кн. 2, июнь, 613]. Про значну кількість задунайців на початку війни, що підтримували браїльського назира, свідчать і інші дані, зокрема він виступав проти рушчуцького аяна з 3–4 тисячами запорожців [Аудін 2013, 499–500].

На початку грудня 1806 р. головнокомандувач російської армії генерал Іван Міхельсон запропонував браїльському назиру здатися. Останній відповів, що вкрай здивований такою пропозицією, адже Османська імперія не перебуває у стані війни з Росією, і буде захищати фортецю [Записки... 1907, кн. 2, июнь, 588]. У своїх спогадах граф Олександр Ланжерон, майбутній градоначальник Одеси, який брав участь у російсько-турецькій війні 1806–1812 рр., писав, що Ахмед паша “вартий був усієї залози фортеці. Хоробрий до нерозсудливості, розумний, досвідчений у військових хитрощах, хороший партизан, він міг вселити відвагу серед своїх військ” [Записки... 1908, № 4, 227–228]. Зрозумівши, що Браїлу не можна зайняти так само легко, як перед тим Аккерман, Хотин, Бендери, російські війська відступили. Однак головним завданням керівництва російської армії залишалось “розкласти” залозу Браїли, яка нараховувала понад 1500 козаків [РДВІА, ф. 14209, оп. 165, зв. 25, спр. 58, ч. 3, арк. 4]. Російське командування постійно зверталось до тих, хто вагався і не наважувався на перехід, використовуючи як таємне листування, так й офіційні заклики. 13 грудня 1806 р. новоросійський генерал-губернатор Еммануїл де Рішельє звернувся до кошового отамана задунайських козаків Гната Ковалю з пропозицією перейти на бік Росії, але відповіді не дістав. Тоді 18 січня 1807 р. Іван Міхельсон від імені російського уряду звернувся до задунайських запорожців із закликом вступити до Усть-Дунайського Буджацького козацького війська. Центрами його формування призначалися Кілія і Галац. Це спричинило занепокоєння в лавах турецьких запорожців. Задунайський запорожець Василь Завірюха згадував, що писар, який читав маніфест, “робив трактування його не в кращий бік. Втім, козаки писарю не повірили і хотіли втекти до російських військ, але зробити цього не змогли, оскільки завжди перебували під міцним караулом”. Протягом лютого – серпня 1807 р. з Браїли перейшло 348 козаків. Поясненням такої поведінки писаря, ймовірно, може бути небажання викликати підозру турецької влади або кошового отамана в проросійській орієнтації, що могло призвести до страти [Бачинський 1994, 45].

У квітні 1807 р. відбулася ще одна сутичка задунайців з їхніми колишніми товаришами з Усть-Дунайського війська. Внаслідок боїв козаків Івана Губи з турецькими суднами під Ізмаїлом у полон потрапили 32 “турецькі запорожці”. У той самий час турки полонили 15 усть-дунайців, які перейшли р. Серет, щоб захопити худобу ворога. Їх “привели до начальника, і він наказав зарахувати їх” до запорозької частини в Браїлі [Записки... 1908, кн. 8, август, 45–46]. На цей період до Браїли було надіслано до 500 вояків, залоза становила до 6 тисяч осіб, 100 гармат, очікувалось підкріплення. У травні до Браїли підійшли 8 тисяч анатолійських військ на чолі з Чапаноглу пашею [Петров 1880, т. 1, 156–157, 160–162]. 23–24 травня 1807 р. загін генерала Миколи Каменського атакував 5-тисячне військо браїльського назира, який, не очікуючи появи російських військ вийшов з фортеці. Війська назира Ахмеда перебували під прикриттям браїльської залози. Внаслідок боїв загинуло і поранено 2 тисячі вояків назира, у полон потрапило всього 23, серед них ага і секретар назира [Петров 1880, т. 1, 156–158]. Російські війська відступили, спаливши прилеглі до Браїли села та будинок паші.

Розкласти браїльську залозу намагались і через міністерство закордонних справ, зокрема на прохання російського представника в Дунайських князівствах Костянтина Родофінікіна господар Волощини Костянтин Іпсіланті спробував залучити задунайців на бік Росії [Бачинський 1994, 45]. Помститися Костянтину Іпсіланті мав за наказом браїльського паші талановитий військовий начальник Чаланогли, не

встигнувши схопити Костянтина Іпсіланти, Чаланогли спалив місто Бузео, де розміщувалася штаб-квартира генерала Матвія Платова, керівника донських козацьких полків [Записки... 1908, кн. 8, август, 321, 565].

12 серпня 1807 р. між Росією та Портою було укладено Слободзейське перемир'я, під час якого запорожці Браїли займались рибальством або виконували різноманітні доручення місцевих турецьких чиновників. Зокрема, задунаєць Герасим Шатковський із села Лошівки (поряд з Богополем, колишня Польща) графа Потоцького, “коли російські війська під керівництвом Суворова підкоряли Польщу” (1794 р.), перейшов у Хотин і служив у молдованина Іваниці, потім у Бендерах – у турка Ахмеда Барактара, рибалив у Білгородському (Дністровському) лимані, де приєднався до запорожців, ходив з ними під Відін проти Пазвандоглу, був поранений у праву руку, згодом разом із запорожцями проживав у Катирлезі, пізніше перебував у Браїлі, звідки супроводжував Юсуфа пашу (з 1810 р. командував турецької армії) до м. Бараджі, потім до Анатолії в м. Харпут (на батьківщину паші), а згодом до м. Белабу, де залишив пашу, пішов до м. Адріанополя, а в 1808 р. повернувся до Браїли і записався до попередньої команди. Як свідчать документи, у серпні 1808 р. задунайські козаки були активно залучені Ахмедом пашею до захисту фортеці Браїла як гармаші, обозні, перевізники та на інші військові посади [BOA. C.AS. Dosya № 873. Gömlek № 37448 [1223. С. 18 / 10 серпня 1808]; C.AS. Dosya № 876. Gömlek № 37599 [1223. В. 10 / 31 августа 1808]].

Після відновлення бойових дій у березні 1809 р. російські війська оволоділи Ісакчею, Тульчею, Бабадагом, Мачином, Ізмаїлом і запорожці разом з турецькими військами переходили до Браїли.

9–10 квітня 1809 р. російські війська під керівництвом князя О. Прозоровського розпочали облогу Браїли. У фортеці перебувало до 15 тисяч осіб, зокрема й озброєні місцеві жителі, яничари, жителі Хотина, Бендер, Кілії, запорожці, некрасівці. Російське керівництво знов запропонувало браїльському паші здатися, але він відмовився. Штурм фортеці був призначений у ніч із 19-го на 20 квітня загоном у складі 8 тисяч бійців, для обстрілу підійшло 30 баркасів і човнів з Галаца. Штурм виявився невдалим, і російські війська відступили. Браїльський паша відразу вийшов з фортеці з кіннотою і почав переслідувати частини донського отамана Матвія Платова, але той з козаками дав турецьким частинам відсіч [Михайловский-Данилевский 1843, 159–160, 177]. Назир Ахмед і надалі постійно робив вилазки з фортеці для поповнення запасів продовольства, а також для хизування перед російськими військами.

Після цих подій чимало задунайців Браїли протягом квітня – червня 1809 р. почали переходити на бік росіян. Згаданий вище Василь Майстренко втік до росіян через те, що, поки служив у запорожцях, не отримував платні пів року, а мав отримати 108 левів [Бачинська 2006, 47–48]. Справді, протягом квітня – травня Ахмед паша звертався з проханням виділити захисникам фортеці яничарам і козакам хліб та оплату, що належала їм за 7–8 місяців [BOA. C.AS. Dosya № 743. Gömlek № 31245 [1224. S. 09 / 25 березня 1809]; C.AS. Dosya № 595. Gömlek № 25086 [1224. S. 25 / 10 квітня 1809]].

У листопаді взяти Браїлу вирішив князь Петро Багратіон, який змінив на посаді головнокомандувача Молдавської армії Олександра Прозоровського. Корпус Ессена розпочав чергову облогу фортеці, кожного вечора Браїлу обстрілювала російська флотилія. З різних причин, зокрема й через те, що більшість територій навколо Браїли були вже захоплені, 21 листопада (3 грудня) 1809 р. турецькі війська капітулювали. Задунайські запорожці, які залишилися в турецькій армії, з Браїли перейшли до фортеці Руцук.

Стійкий захист Браїли Ахмедом пашею був відповідно відзначений керівництвом. Деякий час Ахмед паша перебував у Стамбулі, а потім був призначений координатором османських військ в Адріанополі [BOA. HAT. Dosya № 978. Gömlek № 41548

[1225. С. 21 / 23 липня 1810]]. Як свідчать документи, протягом усього цього часу на службі в оточенні та супроводі Ахмеда паші перебували задунайські козаки, і в серпні за вісім місяців служби вони мали отримати 227120 курушів, а Ахмеда пашу продовжували називати назиром Браїли [BOA. HAT. Dosya № 761. Gömlek № 35995 [1225. М. 17 / 21 лютого 1810]; HAT. Dosya № 978. Gömlek № 41548 [1225. С. 21 / 23 липня 1810]; С. HR. Dosya № 21. Gömlek № 1031 [1225. В. 24 / 24 серпня 1810]; С. AS. Dosya № 192. Gömlek № 8268 [1225. За. 13 / 9 грудня 1810]].

У квітні 1811 р. Ахмед паша був призначений великим візиром, він постійно перебував на театрі воєнних дій, командував 60-тисячною армією на дунайському напрямку й дістав звання *Serdar-ı Ekrem* (дослівно: найповажніший військовокомандувач). Протягом весни 1811 р. армія на чолі з візиром вела наступальні дії, а в липні – серпні змусила росіян залишити Русчук, відійти з правого берега Дунаю і створила плацдарм для подальшого наступу під Слободзеєю. Тут османська армія несподівано потрапила в оточення, у цих боях брали участь задунайські козаки, у них загинув їхній кошовий отаман, вони втратили печатку і мали її відновити [BOA. HAT. Dosya № 645. Gömlek № 31601 [1227. N. 26 / 2 жовтня 1812]; С. AS. Dosya № 392. Gömlek № 16195 [1227. Z. 23/ 27 грудня 1812]]. Ахмед паша змушений був укласти “конвенцію” про припинення бойових дій [Познахирев 2012]. Незважаючи на мужність і відвагу турецьких вояків, які так і не здалися (що зазначали більшість російських військових [Познахирев 2012; Записки... 1911, № 8, 250–251]), становище в османському таборі з харчуванням та утриманням було не просто складним, а жахливим [Михайловский-Данилевский 1843, ч. 2, 228], а тому подальші події призвели до укладання перемир'я, а потім підписання Бухарестського миру в травні 1812 р. Листування великого візира Ахмеда паші та головнокомандувача російської армії М. Кутузова щодо підготовки умов миру мало тривалий і складний характер [Записки... 1911, № 8, 250–251; Михайловский-Данилевский 1843, ч. 2, 205, 207, 240–245] та показало чималий досвід обох керівників армії [Кутузов 1952, т. 3, 336, 560–902], адже М. Кутузов вважав Ахмеда пашу “чудовим полководцем” [Михайловский-Данилевский 1843, ч. 2, 167]. Одним з тих, хто безпосередньо вів переговори про мир з великим візиром, був граф Олександр Ланжерон. Він у подробицях описав кожну розмову та враження від кожного відвідування великого візира Ахмеда паші, який “був людиною років 50-ти, середнього зросту, смуглявий, з ознаками колишньої вітряної віспи чи краснухи, волохатий до кінця пальців, із жахливим обличчям і виглядом професійного розбійника, але очі в нього були жваві та розумні”. Коли візир зняв тюрбан, він продемонстрував свою голову, яка була розсічена шаблею, і, за його словом, ще “50-ть подібних ударів він отримав, коли воював за свого володаря з повстанцями”, а коли був молодим офіцером, побував у полоні в росіян [Записки... 1911, липень, 135]. Олександр Ланжерон був у захваті від розмов з цим надзвичайно оригінальним, талановитим, розумним державним діячем, дипломатом і військовим, який гаряче підтримував нові реформи султана. Граф залишив запис промов великого візира, що викликали в нього захват і здивування від його розуму: “колишнього матроса, що не мав освіти, не вмів ні читати, ні писати, який вирішував політичні питання Європи так усвідомлено і логічно” [Записки... 1911, липень, 134]. Візир чудово орієнтувався в питаннях війни з Наполеоном і пов'язував їх з умовами миру між Росією та Туреччиною. Це вразило й М. Кутузова, який надіслав текст розмови з візиром російському цареві Олександру I.

Наслідком підписання Бухарестського миру і втрати Бессарабії стали відставка Ахмеда паші з посади великого візира у вересні 1812 р. і призначення його на посаду губернатора Бурси, згодом Алеппо й Ерзурума, де він і помер у березні 1819 р. Про неординарність Ахмеда паші свідчить і той факт, що його життю присвячений один із художніх творів, роман *Zafer Hanım “Aşk-ı Vatan”*, написаний вже в 1877 р. [Çamkara 1997].

Отже, враховуючи вищезазначене, можна висловити такі узагальнення. Ахмед паша – постать значна для історії Османської імперії, відіграв важливу роль в історії та організації життя українського козацтва в Добруджі. Перебуваючи на посаді назира Браїли, сприяв оселенню запорозьких козаків у Нижньому Дунаї, де вони відновили власну організацію – Січ у селищі Катирлезі. Ахмед паша активно залучав козаків на військову службу з охорони території Волощини та Молдови, для боротьби з повсталими аянами на території Румелії. Задунайські козаки відіграли значну роль при захисті Браїли під час російсько-турецької війни 1806–1812 рр.

ДЖЕРЕЛА

Архів зовнішньої політики Російської імперії (АЗП РІ). Ф. 69 (Російське генеральне консульство в Яссах).

Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф. 1 (Канцелярія новоросійського та бесарабського генерал-губернатора).

Записки графа А. Ф. Ланжерона: Война России с Турцией. 1806–1812 гг. // **Русская старина.** 1907–1911.

Кутузов М. И. **Сборник документов и материалов** / Под ред. Л. Г. Бескровного. Т. 1–3. Москва, 1950–1952.

Лист К. Псиланти А. Чарторийському. 9 лютого 1806 р. // **Восточная литература.** URL: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XIX/1800-1820/Perv_serb_vosst_1/121-140/127.phtml?id=8415 (дата звернення: 10.08.2021).

Російський державний військово-історичний архів (РДВІА). Ф. ВВА (Військово-вчений архів Головного штабу); ф. 14209 (Головний штаб Молдавської (Дунайської) армії).

Румянцев П. А. **Сборник документов и материалов** / под ред. П. К. Фортунатова. Т. 2. 1768–1775. Москва, 1953.

Суворов А. В. **[Сборник документов]** / Под ред. Г. П. Мещерякова. Т. 2. Москва, 1951.

Devlet Arşivleri Başkanlığı **Osmanlı Arşivi** (BOA). Fonds: AE.SSLM.III (Ali Emiri Selim III); C. AS (Cevdet Askeriye); C. BLD (Cevdet Belediye); HAT (Hatt-ı Hümayun); C. DH (Cevdet Dâhiliye); C.HR (Cevdet Hariciye); C.ML (Cevdet Maliye).

ЛІТЕРАТУРА

Базулина А. М. Епископ Софроний Врачанский о кырджалийском времени в Болгарии в конце XVIII – начале XIX в. // **Дриновський збірник.** Вип. 4. 2011.

Бачинська О. **Козацтво в “післякозацьку добу” української історії (кінець XVIII–XIX ст.).** Одеса, 2009.

Бачинська О. А. Запорозькі залози Нижнього Придунав'я у російсько-турецькій війні 1806–1812 рр. (за біографіями задунайських козаків) // **Чорноморська минувшина. Записки відділу історії козацтва на півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України: Зб. наук. пр.** Вип. 1. Одеса, 2006.

Бачинський А. Д. **Січ Задунайська. 1775–1828 рр.: Історико-документальний нарис.** Одеса, 1994.

Каюк С. Османські провінційні урядовці і задунайські запорожці в кінці XVIII – на початку XIX ст. // **Чорноморська минувшина. Записки відділу історії козацтва на півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України: Зб. наук. пр.** Вип. 4. Одеса, 2008.

Каяпънар А., Каяпънар Л. Размирици в Северна България. Борба за надмощие между Тръстеникоглу и Йълъкоглу (1800–1806) // **Известия на ЦСНИ.** Vol. IV. 2019.

Кондратович Ф. Задунайская Сечь [по местным воспоминаниям и рассказам] // **Невичерпні джерела пам'яті: Зб. наук. статей, матеріалів і републікацій.** Т. II. Одеса, 1998.

Михайловский-Данилевский А. **Описание Турецкой войны в царствование императора Александра I.** 1806–1812 гг. Ч. 2. Санкт-Петербург, 1843.

Петров А. **Вторая Турецкая война в царствование императрицы Екатерины II.** 1787–1791 г. Т. 2. Санкт-Петербург, 1880.

Познахирев В. В. “Капитуляция” турецкого корпуса при Слободзее в ноябре 1811 г. (историко-правовой аспект) // **Гуманитарные научные исследования,** 2012, № 9. URL: <https://human.snauka.ru/2012/09/1627> (дата звернення: 10.08.2021).

Рябинін-Скляревський О. З життя Задунайської Січі // **Невичерпні джерела пам'яті: 36. наук. статей, матеріалів і републікацій**. Т. II: Задунайська Січ. Одеса, 1998.

Aydın M. Arşiv Belgeleri I ıgında Osmanlı Devleti'nde Kazaklar(1779–1838) (Die Kosaken im osmanischen Reich im Lichte der Archiv dokumente (1779–1839)) // **Deutsch-Türkische Begegnungen Alman – TürkTasadüfleri Festschrift Kemal Beydilli**. Berlin, 2013.

Başer A. Osmanlı Devleti'ne Sığınan Potkalı Kazaklarının İskânlarına ve Faaliyetlerine Dair Gözlemler (1775–1826) // **Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500–1800)**. İstanbul, 2015.

Erol S. 1806–1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Pehlivan İbrahim Ağa'nın Rolü // **Turkish Journal of Russian Studies (Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi)**. Issue 3 (Summer). 2020.

Çamkara A. Zafer Hanım'ın Aşk-ı Vatan Romanı Bağlamında Kadın // **HECE-131**. 1997. URL: https://hece.com.tr/kategori/Hece_Dergisi/Dosya_Edebiyatta_Kliseye_Karsi_Deformasyonun_Islevi_1.html (дата звернення: 10.08.2021).

Danişmend İ. **Osmanlı Devlet Erkânı**. İstanbul, 1971. No. 5.

REFERENCES

Bazulina A. M. (2011), “Episkop Sofroniy Vrachanskiy o kyrdzhaliyskom vremeni v Bolgarii v kontse XVIII – nachale XIX v.”, *Drynovs'kyi zbirnyk*, No. 4, pp. 36–42. (In Russian).

Bachyns'ka O. (2009), *Kozatstvo v “pislyakozats'ku dobu” ukrayins'koyi istoriyi (kinets' XVIII–XIX st.)*, Astroprynt, Odesa. (In Ukrainian).

Bachyns'ka O. A. (2006), Zaporoz'ki zalohy Nyzhn'oho Prydunav'ya u rosiys'ko-turets'kiy viyni 1806–1812 rr. (za biohrafyamy zadunays'kykh kozakiv), *Chornomors'ka mynushyna. Zapysky viddiliv istoriyi kozatstva na pivdni Ukrayiny Naukovo-doslidnoho instytutu kozatstva Instytutu istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny*, Issue 1, Odesa, pp. 39–48. (In Ukrainian).

Bachyns'kyi A. D. (1994), *Sich Zadunays'ka. 1775–1828 rr.: Istoryko-dokumental'nyy narys*, Hermes, Odesa. (In Ukrainian).

Kayuk S. (2008), “Osmans'ki provintsyiyny uryadovtsi i zadunays'ki zaporozhtsi v kintsy XVIII – na pochatku XIX st.”, *Chornomors'ka mynushyna. Zapysky viddiliv istoriyi kozatstva na pivdni Ukrayiny Naukovo-doslidnoho instytutu kozatstva Instytutu istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny*, No. 4, Odesa, pp. 72–78. (In Ukrainian).

Kaepünar A. and Kaepünar L. (2019), “Razmiritsi v Severna Bülgarie. Borba za nadmoshtie mezhdru Trüstenikoglu i İülükoglu (1800–1806)”, *Izvestie na TSSII*, Vol. IV, pp. 275–286. (In Bulgarian).

Kondratovich F. (1998), “Zadunayskaya Sech' [po mestnym vospominaniyam i rasskazam]”, in *Nevicherpni dzhherela pam'yati*, Vol. 2, OKFA, Odesa, pp. 10–132. (In Russian).

Mikhaylovskiy-Danilevskiy A. (1843), *Opisaniye Turetskoy voyny v tsarstvovaniye imperatora Aleksandra I. 1806–1812 gg.*, Part 2, Saint Petersburg. (In Russian).

Petrov A. (1880), *Vtoraya Turetskaya voyna v tsarstvovaniye imperatritsy Ekateriny II. 1787–1791 g.*, Vol. 2, Saint Petersburg. (In Russian).

Poznakhirev V. V. (2012), “‘Kapitulyatsiya’ turetskogo korpusa pri Slobodzeze v noyabre 1811 g. (istoriko-pravovoy aspekt)”, *Humanities scientific researches*, No. 9, available at: <https://human.snauka.ru/2012/09/1627> (accessed August 10, 2021). (In Russian).

Ryabinin-Sklyarevs'kyi O. (1998), “Z zhyttya Zadunays'koyi Sichi”, in *Nevycherpni dzhherela pam'yati*, Vol. 2, OKFA, Odesa, pp. 289–318. (In Ukrainian).

Aydın M. (2013), “Arşiv Belgeleri I ı ında Osmanlı Devleti'nde Kazaklar (1779–1838) (Die Kosaken im osmanischen Reich im Lichte der Archiv dokumente (1779–1839))”, in *Deutsch-Türkische Begegnungen Alman – TürkTasadüfleri Festschrift Kemal Beydilli*, Eb Verlag Berlin, Berlin, pp. 491–509. (In Turkish).

Başer A. (2015), “Osmanlı Devleti'ne Sığınan Potkalı Kazaklarının İskânlarına ve Faaliyetlerine Dair Gözlemler (1775–1826)”, in *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500–1800)*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, pp. 535–554. (In Turkish).

Erol S. (2020), “1806–1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Pehlivan İbrahim Ağa'nın Rolü”, *Turkish Journal of Russian Studies (Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi)*, Issue 3 (Summer), pp. 23–53. (In Turkish).

Çamkara A. (1997), “Zafer Hanım'ın Aşk-ı Vatan Romanı Bağlamında Kadın”, *HECE-131*, pp. 142–152, available at: https://hece.com.tr/kategori/Hece_Dergisi/Dosya_Edebiyatta_Kliseye_Karsi_Deformasyonun_Islevi_1.html (accessed August 10, 2021). (In Turkish).

Danişmend İ. (1971), *Osmanlı Devlet Erkânı*, No. 5, Türkiye Yayınevi, İstanbul. (In Turkish).

О. А. Бачинська

**Ахмед паша – великий візир Османської імперії,
назир Браїли та “очільник” задунайських козаків
(Potkallı Kazakları)**

Дослідження присвячено постаті Ахмеда паші – одного з маловідомих у вітчизняній літературі чиновників Османської імперії, який відіграв важливу роль в історії українського задунайського козацтва. Ахмед паша походив з яничарського керівництва і був чудово обізнаний з військовою справою, тому в один з етапів своєї діяльності (1801–1811 рр.), перебуваючи на посаді назира фортеці Браїла, значну увагу приділяв запорозьким козакам (Potkallı Kazakları), які проживали в Добруджі після зруйнування Запорозької Січі 1775 р. На основі вітчизняних та османсько-турецьких документальних матеріалів з’ясовано, що саме Ахмед паша був призначений опікуватися військовою службою і життям козаків. Внаслідок цього козаки дістали можливість створити власну організацію – Січ у селі Катирлезі, отримати необхідні офіційні атрибути своєї інституції – печатку, прапори та інші клейноди, могли активно освоювати дельту Дунаю. Ахмед паша організував службу задунайців у Волощині, використовуючи їх у боротьбі з феодалами (аянами), що виступали проти реформ султана Селіма III. Він залишався на боці задунайських козаків під час їхнього конфлікту з групою російських козаків-некрасівців (Ağnat Kazakları), які теж проживали в дельті Дунаю.

Під час російсько-турецької війни 1806–1812 рр. центр управління задунайських козаків на чолі з кошовим отаманом перебував у Браїлі. Разом з Ахмедом пашею козаки захищали та утримували цю важливу стратегічну фортецю. У 1811 р. Ахмед паша став великим візиром Османської імперії, але, як зазначають джерела, продовжував брати участь в організації служби і життя козаків.

Ключові слова: Ахмед паша, Браїла, задунайські козаки, запорожці, російсько-турецька війна 1806–1812 рр., Potkallı Kazakları

Стаття надійшла до редакції 5.09.2021